mehes« peale kooliasjade uuenduse nõudmise ka üldisi politikaküsimusi harutama. Nii kirjutab ta samal a. Paldiski linnast ja tema sadamast, mis mõlemad väga visalt edenevad, ja paneb selle edenemise balti võimumeeste tagurlise politika süüks. Ta kirjutab (E. Post. nr. 3): »Et meie maal linnad ei taha palju edeneda, see ei tule muust kui meie põllumeeste vaesusest, ning sellepärast ei lange nende vaene kord ka kellegi muu kui nende süüks, kelle hinge peal ka meie talupoegade vaesus seisab.« See on otse Vana-Balti jalge ette heidetud võitluskinnas. Siin mõistetakse hukka terve senine politiline seisukord, mida rüütelkond kiriku toetusel juhib. Samal a. süüdistab karske J. »E. Postimehes« aadlit rahvaelu moraali hävitamises oma viinavabrikute ja kõrtside pidamise ees- ja ainuõigusega, millede kaotamist ta nõuab. Kui ta veel a. 1870 oma Tartu »Vanemuises« peetud »Kolm isamaa kõnet« ilmutas (1870, Peterburi tsensuuri all), kus ta vana Eesti paganlist vaba põlve valguse-, orjaaega sakslaste maaletuleku järel pimeduse- ja Aleksander II reformide tulekut Eesti koiduajaks nimetas ja neid aegu tulistes sõnades iseloomustas, siis oli J. vihatuim mees vana-balti ringkonnis. Vana rahuarmastaja Jannsen pidi välisel survel oma »Eesti Postimehe« veerud 1870. a. lõpul tema kirjadele sulgema.

See kõik oli aga politilisse hoogu sattunud J.-ile uueks ergutuseks tööle rahva heaks. Sellest ajast peale võtab suuremat hoogu ka ta püüd omale iseseisvat politilist ajalehte asutada. Esiti mõtles ta omale lehe väljaandmiseks Peterburis luba soetada, nagu see lätlastel juba korda oli läinud (1862). Kuid Balti vanameelne vool, mis Peterburi läti lehelt õpetust oli saanud, töötas Peterburi valitsusringkonnis loasaamisele vastu, nii et lootused, mis Köleri abil ja mõjul mõnikord juba täitumisele üsna lähedal seisid, ikka nurja läksid. Kärsitu J. tüdis viimaks Peterburist, kus ta kodumaalt kaugel olles nii intensiivselt politilisest elust osa võtta ei saanud kui oma rahva keskel. Peterburis oli ta ka raamatuid kirjutama hakanud hariduse edendamiseks väljaspool kooli. Nii oli tema sulest ilmunud a. 1869 (Peterburis) »Teadus ja seadus põllul« (I anne). Kavatsusel oli selle raamatu II anne ja mitu teist tööd, nagu Kooli lugemisraamatu teised anded (II a. ilm. Tartus 1875), mis klk.- ja keskkoolide jaoks olid mõeldud.

Et neid töid hoolega ja hoogsalt jätkata, vabastas ta enese Peterburi gümnaasiumiõpetaja ametist ja asus 1871. a. alul Tallinna elama, kus ta oma raamatute kallal edasi töötas, ühel hoobil aga ka elavalt osa võttis Aleksandri kooli asutamise tööst, Eesti Kirjameeste Seltsi asjust ja kõigest, mis kodumaad tol ajal huvitas. A. 1872 tõi otsustava pöörde J.-i ellu. Ta noorem vend Friedrich oli sel aastal Vana- ja Uue-Vändra vallakirjutajaks valitud, kuid ei leidnud klk.-kohtuniku poolt kinnitamist. Ta palus venda esialgu oma asetäitjaks tulla, sest teda kui gümnaasiumi ülemkooliõpetajat ja hoovinõuniku aukraadis seisvat isikut pidi klk.-kohus ometi vallakirjutajaks vastu võtma. J. oli nõus, vallad valisid ta ajutiseks kirjutajaks ja ta asus Vändra elama. Et venna ametisse kinnitamisest aga ikkagi asja ei saanud ja Vändra J.-ile meeldis, jäi ta sinna päriselt elama. A. 1873 ostis ta omale Uue-Vändras suure Kurgja talu, naitus Kirbla köstri tütre, oma noorema venna naise õe Julie Thaliga, vabastas enese 2-aastase teenistuse järel vallakirjutaja ametist ja asus Kurgjale elama. — Vallakirjutaja ametis oli J. rahvaelu kõigiti tundma õppinud; kogu tema ametiaeg oli olnud vägipulga vedamine selleaegse klk.- ja sillakohtuga, kus ta võitles eesti keele õiguste eest omavalitsustes ja kohtuis. Kõige pealt sattus J. klk.-kohtunikuga tülli selle võimupiirist omavolilise üleastumise pärast. J.-i eelkäija vallakirjutaja ametis, keegi puudulikult eesti keelt oskaja ja purjutaja sakslane, oli valla kassaraamatuisse suure segaduse ja kassasse puudujäägi jätnud, kuid osalt süüdi oli ka klk.-kohtunik kui järelevalve teostaja ise. Klk.-kohtunik ei lasknud uut kirjutajat ja valla-volikogu mitte neid kassaasju revideerida ja korraldada, vaid käsutas raamatud kohaliku mõisavalitseja korraldusse. Vallavalitsus tõrkus seda käsku kui seadusevastast täitmast, sest et mõisal reformide järele ei vallavalitsuse ega ka kohtuga enam mingit tegu ei olnud. J.-i õhutusel viidi asi kuberneri juurde, kes klk.-kohtuniku otsuse kui seadusevastase pidi tühistama, kuid vallavanem, kes seda otsust ei olnud täitnud, pidi siiski mõne päeva arestis istuma. — Mis aga silla- ja klk.-kohtunikke eriti vihastas, oli asjalugu, et J.-i tegevus neis asjus ka väljapoole Vändra valla piire ulatus. Tema ei vastanud teiste valdade kirjade peale, mis vana viisi saksa keeles sisse tulid, vaid nõudis neid uue seaduse põhjal eesti keeles. Vallad (Uue- ja Vana-Vändra) protestisid kuberneri juures ka selle vastu, et klk.- ja sillakohus neilt saksa keele kirjavahetust endaga nõudsid, kuid asjata, sest seaduse täht oli viimaste poolt. Et oma kirjutajapõlve ülemustega edukamalt edasi võidelda, andis J. kirjutaja kohast lahkudes vallale oma nõusoleku vallavanemaks hakata. Ta valitigi Uue-Vändra vallavanemaks, kuid klk.-kohtunik takistas kõiksuguste vormiliste võtetega